

Asia: VN/24520/2023

Uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentaminen

Lausunnonantajan lausunto

1. Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

2. Pidätkö hallituksen esitysluonnoksen 3 luvussa kerrottuja tavoitteita kannatettavina?

kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita:

Esityksen tavoitteissa on paljon hyvää, mutta ne eivät kuitenkaan riitä turvaamaan YK:n vammaissopimuksen tarkoittamalla tavalla vammaisen henkilön yhdenvertaista elämää yhteiskunnassa. Tavoitteiden tulisi perustua vammaisten henkilöiden tarpeisiin. Nyt esitys lain soveltamisalasta jättää liikaa tilaa tulkinnoille.

Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry on samaa mieltä Vammaisfoorumin lausunnon kanssa: Uuden vammaispalvelulain alkuperäinen tarkoitus on implementoida YK:n vammaissopimus suomalaiseen lainsäädäntöön. Vammaispalvelulain 1§ tarkoituksena on varmistaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuus, osallisuus ja osallistuminen yhteiskunnassa, niiden toteutumisen esteiden ehkäisy ja poistaminen, vammaisen henkilön itsenäisen elämän ja itsemääräämisoikeuden toteutuminen sekä vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut. Nyt esitetty soveltamisalan tarkentaminen vaarantaa näiden toteutumisen, sillä YK:n vammaisoikeuksien sopimusta ei esityksessä tosiasiallisesti huomioida, vaan siihen lähinnä viitataan. Lain tarkoitus (1 §) ja sen soveltamisala (2 §) vaikuttavat olevan ristiriidassa keskenään. Uusi muotoilu lain soveltamisalaksi (§ 2) on kuitenkin kirjoitettu niin, että YK:n vammaissopimuksen velvoitteet vammaisen osallisuudesta, yhdenvertaisuudesta ja itsenäisyydestä eivät tule toteutumaan.

Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto yhtyy Kehitysvammaisten Tukiliiton ja sen kumppanijärjestöjen antamaan lausuntoon: ”Vammaisten henkilöiden oikeudet toteutuisivat

huomattavasti paremmin siten, että uutta lakia sovellettaisiin 1.1.2025 lukien sellaisena kuin se alun perin hyväksyttiin niin, että soveltamista ohjataan sosiaali- ja terveysministeriön ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen toimesta sekä lain toteutumista ja sen vaikutuksia seurataan tiiviisti yhteistyössä vammaisjärjestöjen kanssa ja tarvittaessa ryhdytään korjaaviin toimiin.”

Jaamme myös huolen Kuurojen Liiton lausunnon kanssa: Yhdenvertaisuuslailla (1325/2014) toimeenpannaan osaa vammaissopimuksen velvoitteista. HE-luonnoksessa yhdenvertaisuuslakiin ei kuitenkaan viitata riittävästi eikä kohtuullisia mukautuksia nosteta velvoitteina esiin. Kohtuulliset mukautukset ovat tärkeä osa keinovalikoimaa, jolla nimenomaisesti turvataan vammaisten henkilöiden oikeutta saada itselleen sopivaa palvelua.

Hyvinvointialueilla tulee olla lain mukainen velvoite järjestää tarvittavat vammaispalvelut. Erytyslailla ei ole tarkoitus turvata hyvinvointialueiden taloutta. Vammaispalvelulain lähtökohtana tulee ensisijaisesti olla vammaisten henkilöiden palveluiden yhdenvertainen turvaaminen. Tätä ei voi sivuuttaa hyvinvointialueen heikolla taloustilanteella. Vammaispalvelujen tulisi vastata vammaisten henkilöiden yksilöllisiin tarpeisiin kaikilla hyvinvointialueilla samansisältöisinä ja niiden tulisi vastata kulloisenkin elämäntilanteen vaatimiin tarpeisiin. On erittäin tärkeää taata, että kaikki vammaiset, mukaan lukien kuulovammaiset henkilöt, pääsevät tarvitsemiinsa palveluihin tasavertaisesti.

3. Päästäänkö esitetyillä muutosehdotuksilla esityksen tavoitteisiin?

ei

Voit halutessasi esittää huomioita:

Esitykselle asetetut tavoitteet eivät ole riittäviä. Vammaispalvelulain pitää taata vammaisille henkilöille subjektiivinen oikeus tarvitsemiinsa palveluihin. Vammaisten henkilöiden tarvitsemat palvelut ovat luonteeltaan pitkäaikaisia, elämäntilanteen ja esimerkiksi vamman etenemisen mukaan muuttuvia, joita ilman henkilö ei pysty täysimääräisesti osallistumaan normaaliin elämään. Esitysluonnoksen tulisi varmistaa, että vammaiset henkilöt pääsevät yhdenvertaisesti vammaispalveluiden piiriin silloin, kun kyse on vamman vuoksi tarvittavasta avusta ja tuesta. Nyt esitetyillä muutosehdotuksilla ei päästä esitettyihin tavoitteisiin.

Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto on samaa mieltä Kehitysvammaisten Tukiliiton kanssa, että esitysluonnoksen mukainen soveltamisalasäännös on sanamuodoltaan vaikeaselkoinen ja se asettaa vammaispalveluiden saamiselle useita eri kriteerejä, joiden keskinäinen painoarvo ja oikeudellinen merkitys ei ole selkeä. Näin ollen säännöstä on käytännössä hyvin vaikeaa soveltaa yhdenmukaisesti, minkä vuoksi esitysluonnoksen mukaisen sääntelyn ei voida odottaa johtavan aiempaa yhdenmukaisempaan lainsoveltamiseen ja siten yhdenvertaisuuden kohentumiseen valtakunnallisella tasolla – pikemminkin päinvastoin.

4. Ovatko ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen ensisijaisuutta korostavat säännökset mielestänne kannatettavia? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

YK:n vammaissopimus ja yhdenvertaisuuslaki ovat vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksien toteutumisen perusta, jotka tulee huomioida aina päätettäessä vammaisten henkilöiden palveluista. Sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut eivät ole riittäviä takaamaan vammaiselle henkilölle yhdenvertaista ja itsenäistä elämää.

Vammaisen henkilön välttämättä tarvitsemat palvelut tulee myöntää hänelle yksilöllisen harkinnan perusteella ja tässä kohtaa lain soveltamisalan on oltava tarkka, jotta vältetään vaihtelevilta tulkinnoilta. Esitetyssä muodossa vammaispalvelulaki ohjaa hyvinvointialueiden viranhaltijoita tekemään päätöksiä ensisijaisen lain perusteella ja jättää huomiotta vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen. Pelkona on, että hyvinvointialueiden hankalan taloustilanteen vuoksi vammaispalvelut joutuvat säästökohteeksi, eivätkä vammaiset henkilöt saa jatkossa subjektiivisten oikeuksiensa mukaisia palveluita. Ensisijainen lainsäädäntö ei velvoita hyvinvointialueita järjestämään palveluita, vaan antaa siihen vain harkinnanvaraisen mahdollisuuden määrärahojen sallimissa rajoissa.

Olemme myös samaa mieltä Kuuloliiton kanssa siitä, että nyt ollaan luomassa vammaispalvelulakia, joka pyrkii siirtämään vammaisia henkilöitä pois vammaispalveluiden piiristä. Käytännössä vammaisen henkilö voi siis tämän esityksen pohjalta täyttää lain soveltamisalan ehdot ja päästä vammaispalvelulain piiriin, muttei käytännössä saa lain nojalla mitään palveluja, koska ne järjestetään ensisijaisen lainsäädännön nojalla. Ensisijaisuuden korostamisen yhteydessä ei riittävällä tavalla tunnisteta sitä, että osa palveluista, kuten valmennuksena myönnettävä viittomakielen ja kommunikointikeinojen opetus, on saatavilla vain erityislain mukaisena vammaispalveluna.

Lisäksi Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry jakaa Kuurojen Liiton esittämän huolen oikeudesta viittomakielen opetukseen. Viittomakielen opetusta tarvitsevien vammaisten lasten ja heidän lähipiirinsä oikeudesta saada viittomakielen opetusta (VPL 7 § valmennus) ei säädetä lainsäädännössämme missään muualla. Palvelua ei ole mahdollista saada sosiaalihuoltolain perusteella, vaan vammaispalvelulaki on tosiasiallisesti ainoa laki. YK:n vammaissopimus ja uusi, jo vahvistettu vammaispalvelulaki tuovat asian tärkeyden vahvasti esiin, joten soveltamisalaan nyt sisällytetyillä ylimääräisillä välttämättömyyden kriteereillä ei voi vaikeuttaa tämän palvelun saamista. Kyse on tyypillisesti lapsen ja nuoren elämänvaiheeseen sijoittuvasta palvelusta, joten esitämme, että asiaa vielä avataan esimerkiksi esitysluonnoksen tässä kohdassa s. 55–56 selkeämmin – nyt asian vakavuus ei tekstistä tule ilmi.

5. Onko elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavaa tarvetta koskeva säännösehdotus mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Esitysluonnoksessa jätetään vammaisen henkilön yksilölliset tarpeet huomioimatta ja korostetaan hyvinvointialueiden päätösvaltaa palveluiden rajoittamiseen vain tavanomaisen elämän välttämättömiin taitavanomaisiin tarpeisiin. Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry kiinnitti huomion esityksen kohtaan, jossa puhutaan elämänvaiheesta tavanomaisesta tarpeesta, johon palveluja myönnetään. Näin kirjattuna määritelmä on liian tulkinnanvarainen. Tässä pitäisi ottaa huomioon, mikä on henkilön yksilöllinen avuntarve kussakin elämäntilanteessa. Kuka määrittelee, mikä on tavanomainen tai välttämätön? Vammaiset henkilöt elävät yksilöllistä elämää, joten heidän elämänsä ei voida sanoa olevan tavanomaista. Esitämme, että elämänvaiheesta tavanomaisesta poikkeavaa tarvetta koskevasta säännösehdotuksesta luovutaan.

Yhdymme Mannerheimin Lastensuojeluliiton lausunnon huomioon 2§:n perustelujen ”Lapsuus ja nuoruus” -osion kirjaukseen, jossa todetaan: ”Vauvan tai hyvin pienen lapsen huolenpidon tarve poikkeaa harvoin saman ikäisten lasten tarpeista.” Kun kyseessä on vammainen tai sairas lapsi, tilanne kuormittaa vanhempia ja muuttaa väistämättä perheen arkea. Yli 90% kuulovammaisista lapsista syntyy kuuleville vanhemmille, joten tilanne tulee vanhemmille useimmiten täysin yllätyksenä. Tilanne herättää huolta vanhemmissa ja he tarvitsevat tukea vammaispalvelun valmennuksesta erityisesti ensimmäisen elinvuoden kommunikointiin vauvan kanssa sekä varhaisen vuorovaikutuksen tukemiseen. Kuulovammaisena syntyneen lapsen perheelle se tarkoittaa uuden kommunikointitavan tai jopa uuden kielen opettelua sekä totuttelua erilaisten kuulon apuvälineiden käyttöön ja huoltoon.

Jaamme myös Kuurojen Liiton huomion esityksen sivulta 56: Siinä nostetaan esiin tulkitsemis- ja avustajapalvelut osana lasten ja nuorten elämänvaihetta koskien lukiota ja ammatillista koulutusta. Esityksessä ne mainitaan järjestettäväksi vammaispalvelulailla. Tulkkauspalvelut irrotettiin vammaispalveluista omaksi laikseen vuonna 2010. Uuden vammaispalvelulain perusteella ei voi saada tulkitsemispalvelua opiskeluun. Palvelu voi sopia avustajan tarpeeseen, mutta ei tulkitsemispalvelun toteuttamiseen, sillä tulkkauksesta ei pykälässä puhuta ollenkaan. Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta (133/2010) on myös toissijainen. Sen 6 §:n mukaan perusopetuksen jälkeisen opiskelutulkkauksen järjestäminen kuuluu Kelan vastuulle. Koska tulkitsemispalveluista säädetään jo nykyiselläänkin lähes 20 eri laissa, olisi toivottavaa, ettei asiaa sekoiteta entisestään.

6. Onko asiakkaan edun ja maksuttomuuden suhdetta koskeva tarkennus mielestänne kannatettava? (Sosiaalihuoltolain 4 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Vammaispalveluilla on tarkoitus kompensoida vammaisen henkilön vamman tai pitkäaikaissairauden aiheuttamaa haittaa. Henkilön ei pitäisi itse joutua maksamaan palveluista, joita hän välttämättä tarvitsee. Vammaisten henkilöiden toimeentulo on lähtökohtaisesti matalalla tasolla, joten olisi kohtuutonta, että he joutuisivat maksamaan tarvitsemistaan välttämättömistä palveluista.

Vammaiselle henkilölle tarkoitettujen palveluiden (riippumatta siitä onko kyse vammais- vai sosiaalipalveluista) tarkoitus on mahdollistaa yhdenvertainen osallisuus yhteiskuntaan. Sosiaalipalveluiden maksullisuus pohjautuu ajatukseen, että kyse on lyhytaikaisesta palvelusta, joka mahdollistaa pärjäämisen lyhyen ajan jakson elämästä. Vammasta aiheutuva palvelutarve on usein koko elämän mittainen. Vammaispalveluiden tarkoituksena on kompensoida vammasta aiheutuvaa haittaa ja saattaa vammaisen ihminen yhdenvertaiseen asemaan muiden kanssa yhteiskunnassa, minkä vuoksi maksuttomuus on em. periaatteiden mukaan perusteltua. Vammaispalveluiden maksuttomuus on keskeistä, jotta vammaisen henkilö voi hyödyntää hänelle myönnettyjä palveluita. Kelan selvitys vammaisten henkilöiden sosioekonomisesta asemasta osoittaa, että heidän asemansa on heikko, eikä sitä pidä heikentää esimerkiksi asiakasmaksujen muodossa.

7. Onko asiakasmaksulain säännöksiä täydentävä niin sanottu suojasäännös mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §:n 4 ja 5 momentti)

en osaa sanoa

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

-

8. Voit halutessasi esittää muita huomioita esityksestä:

YK: vammaissopimus on ihmisoikeussopimus, jonka tarkoituksena on taata kaikille vammaisille henkilöille yhdenvertaiset ihmisoikeudet. Nyt esitys soveltamisalan tarkentamisesta on osin ristiriidassa jo hyväksytyin vammaispalvelulain kanssa ja on monessa kohtaa liian tulkinnanvarainen. Vammaisten henkilöiden palveluista päätettäessä on huomioitava yhdenvertaisuuslaki, jonka tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa. Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden ja oikeuksien toteutuminen tulee toteutua Suomea sitovan YK:n vammaissopimuksen edellyttämällä tavalla. Näillä perusteilla soveltamisalaesitykseen tulee tehdä annettujen lausuntojen mukaiset korjaukset ja/tai tarkennukset. Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liiton mielestä on tärkeää, että uusi vammaispalvelulaki (675/2023) tulee voimaan sellaisena kuin se alun perin hyväksyttiin ja ettei HE-luonnoksessa ehdotettuja muutoksia toteuteta.

Suokas Sari
Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry